

А. А. Салавей (Мінск, МДЛУ)

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ СПЕЦЫФІКА СРОДКАЎ РЭАЛІЗАЦЫІ ПАНЯЦЦЯ ВЕРАГОДНАСЦІ Ў БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ МОВАХ

У артыкуле разглядаюцца агульныя і лінгваспецыфічныя рысы ў семантыцы і функцыянаванні сродкаў рэалізацыі катэгорыі верагоднасці, адабраных з часопісных рэцэнзій на беларускай і англійскай мовах.

Пад верагоднасцю мы разумеем лінгвапрагматычную катэгорыю, якая адлюстроўвае ўпэўненасць / няўпэўненасць суб'екта ў прапазіцыі, ступень праўдзівасці выказвання, заснаваную на ментальных канцэптах *веданне* – *вера* – *меркаванне*. У святле функцыянальнай граматыкі мадальнасць верагоднасці выступае як «асобае поле з разнастайнай сістэмай моўных сродкаў, з дапамогай якіх моўца ацэньвае паўнату сваіх ведаў аб прадмеце маўлення, у выніку чаго прапазіцыя можа быць кваліфікавана як адпаведная / не адпаведная рэальнаму стану спраў у рэчаіснасці» [1, с. 157].

Фактычным матэрыялам даследавання паслужылі 100 беларуска-і англамоўных тэкстаў часопісных рэцэнзій на кнігі (па 50 рэцэнзій на кожнай мове, адабраных з часопісаў «Літаратура і мастацтва», «Дзеяслоў», «Маладосць», «The Guardian», «The Independent», «The Standard» за 2017–2018 гг.).

Рэцэнзію можна разглядаць як маўленчы жанр. Найважнейшая прымета любога маўленчага жанру – камунікатыўная мэта. Рэцэнзія адносіцца да ацэначных жанраў, якія скіраваны на трансфармацыю самаадчування ўдзельнікаў зносін, суадносячы іх учынкi, якасці з прынятай у дадзеным грамадстве шкалай каштоўнасцей. Аналіз мастацкага твора, які ляжыць у аснове рэцэнзіі, з'яўляецца спосабам аргументацыі аўтара свайго суб'ектыўнага меркавання [2]. Рэцэнзія – жанр, які адлюстроўвае дух часу, калі ацэньваць (галасаваць) прапануецца ўсім – аўдыторыі тэлегледачоў, якія выбіраюць лепшага спевака на Еўрабачанні, лепшую пару ў конкурсе «Дзве зоркі» і т.п. Шматлікія метадычныя ўказанні «Як пісаць рэцэнзію» пацвярджаюць яе актуальнасць ў разнастайных аўдыторыях, чым і абумоўлены наш выбар гэтага жанру для аналізу фактычнага матэрыялу даследавання.

Спецыфіка рэцэнзіі як жанру медыядыскурсу абумоўлена тым, што рэцэнзія – поліадрасатны жанр. Адрасатам з'яўляецца чытач і аўтар-пісьменнік. Сучасная рэцэнзія сінтэзуе прыкметы інфармацыйных і мастацка-публіцыстычных жанраў. Сярод новых адметных асаблівасцей рэцэнзіі вылучаюцца наступныя: рэкламная накіраванасць тэксту рэцэнзіі і памяншэнне яе аб'ёму.

Верагоднасць, заснаваная на веданні, у беларускіх часопісных рэцэнзіях рэпрэзентуецца 8 маркёрамі, якія можна згрупаваць наступным чынам:

I. Пабочныя словы і прыслоўі, якія падкрэсліваюць фактуальны статус дыктумнай часткі выказвання (75 %): *сапраўды, зразумела, насамрэч, насампраўдзе, праўда, напраўду*.

II. Структурна-семантычныя варыянты галоўнай часткі складаназалежнага сказа з семантыкай ведання (25 %): *вядома, што; ведаю, што*.

Верагоднасць, заснаваная на веданні, у англійскіх рэцэнзіях маркіруецца 8 эксплікатарамі, якія можна сістэматызаваць наступным чынам:

I. Мадальныя прыслоўі з семай падкрэслівання праўдзівасці дыктумнай часткі выказвання (37,5 %): *actually, really, indeed*.

II. Ідыёмы *in fact, in truth* для падкрэслівання фактуальнага статусу прапазіцыі (25 %).

III. Структурна-семантычныя тыпы галоўнай часткі складаназалежнага сказа з эпістэмічным модусам ведання (37,5 %): *true / it's true, it was well known, I / we know*.

Асноўны спосаб рэпрэзентацыі верагоднасці, заснаванай на веданні, у беларускай і англійскай мовах – пабочныя словы і прыслоўі, якія падкрэсліваюць фактуальны статус дыктумнай часткі выказвання (75 % і 33 % адпаведна). Аднак беларускія рэцэнзіі змяшчаюць большую колькасць мадальных прыслоўяў, што сведчыць аб тэндэнцыі беларускіх рэцэнзентаў да экспліцытнай акцэнтацыі ведання. Выкарыстанне ідыём *in fact, in truth* для падкрэслівання фактуальнага статусу прапазіцыі – характэрная рыса англійскіх рэцэнзій.

Верагоднасць, заснаваная на веры, у беларускіх часопісных рэцэнзіях рэпрэзентуецца 11 маркёрамі, якія можна згрупаваць наступным чынам:

I. Мадальныя словы ў функцыі пабочных слоў (55 %): *безумоўна, несумненна, бяспрэчна, вядома (ж), без сумневу, канечне*.

II. Ментальныя прэдыкаты прапазіцыйных адносін у ролі галоўнай часткі складаназалежнага сказа (27 %): *перакананы, што; маю спадзеў, мала верыцца*.

III. Мадальныя словы ў ролі прыслоўяў (18 %): *відавочна, яўна*.

Верагоднасць, заснаваная на веры, ў англійскіх рэцэнзіях выражаецца 16 маркёрамі, якія мы сістэматызавалі наступным чынам:

I. Мадальныя прыслоўі (50 %): *surely, undoubtedly, certainly, for sure, of course, evidently, obviously, clearly*.

II. Структурна-семантычныя варыянты галоўнай часткі складаназалежнага сказа (38 %): *it becomes / is clear, it becomes obvious, no doubt / there's no doubt, I hope, we expect, I believe*.

III. Мадальная фраза *to be sure* у якасці кампанента канструкцыі Complex Subject 'складаны дзейнік' (6 %).

IV. Мадальны дзеяслоў *must* з інфінітывам, які выражае дапушчэнне, заснаванае на моцнай упэўненасці (6 %).

Агульным для дзвюх моў з'яўляецца рэалізацыя верагоднасці, заснаванай на веры, з дапамогай мадальных прыслоўяў. Моўная спецыфіка праяўляецца ў маніфестацыі дадзенага тыпу верагоднасці з дапамогай англійскага мадальнага дзеяслова *must* з інфінітывам і мадальнай фразы *to be sure* у якасці кампанента канструкцыі *складаны дзейнік*. Для англійскіх рэцэнзій характэрны больш разнастайныя структурна-семантычныя варыянты галоўнай часткі складаназалежнага сказа з семантыкай веры. Самы рэкурэнтны паказчык веры ў беларускіх рэцэнзіях – мадальнае слова *безумоўна* (5 % ад усіх маркёраў верагоднасці), у англійскіх – *of course* (3,9 %

ад усіх маркёраў верагоднасці). У семантычным плане мадальнае слова *безумоўна* адпавядае англійскаму *of course*, што сведчыць аб выкарыстанні беларускімі і англійскімі адрасантамі эквівалентных сродкаў для эксплікацыі дадзенага тыпу верагоднасці.

Верагоднасць, заснаваная на меркаванні, у беларускіх часопісных рэцэнзіях эксплікуецца 19 маркёрамі, якія можна згрупаваць наступным чынам:

I. Мадальныя словы ў функцыі пабочных слоў (47 %): *мабыць, хутчэй / хутчэй за ўсё, відаць, можа / можа быць, напэўна, пэўна, магчыма, відавочна, верагодна*.

II. Прэдыкаты ў безасабовых структурах (21 %): *лічыцца, здаецца, думаецца, падаецца*.

III. Мадальныя часціцы (11 %): *бадай, хіба*.

IV. Мадальнае прыслоўе *наўрад ці* (5 %).

V. Перфарматыў *мяркую, што* ў сінтаксічнай ролі галоўнай часткі складаназалежнага сказа (5 %).

VI. Канструкцыі, якія эксплікуюць меркаванне адрасанта адносна адпаведнасці прапазіцыі рэчаіснасці: *на наш погляд, на маю думку* (11 %).

У англійскіх часопісных рэцэнзіях дадзены тып верагоднасці маніфестуецца 24 эксплікатарамі, якія сістэматызуюцца наступным чынам:

I. Мадальныя дзеясловы *could, may / might* з інфінітывам, *can* у агульных пытальных сказах (13 %).

II. Мадальныя прыслоўі (33 %): *supposedly, seemingly, probably, apparently, unlikely, maybe, possibly, perhaps*.

III. Структурна-семантычныя тыпы галоўнай часткі складаназалежнага сказа з эпістэмічным модусам меркавання: *It becomes apparent, be not sure that, I doubt, I'm doubtful, I suppose, It's seems that, I / we think* (29 %).

IV. Дзеясловы *to think, to consider, to suppose, to appear, to be likely, to believe* ў якасці кампанента канструкцыі Complex Subject 'складаны дзейнік' (25 %).

Самай частотнай групай маркёраў верагоднасці, заснаванай на меркаванні, у беларускай і англійскай мовах з'яўляюцца мадальныя прыслоўі (47 % і 33 % адпаведна). Выкарыстанне мадальных часціц *няўжо, хіба* і канструкцый *на наш погляд / на маю думку* з семантыкай меркавання – характэрная рыса беларускіх часопісных рэцэнзій. Мадальныя дзеясловы ў эпістэмічным значэнні *could, may / might* – адметная рыса англійскіх часопісных рэцэнзій. Для англійскіх рэцэнзій характэрны больш разнастайныя структурна-семантычныя тыпы галоўнай часткі складаназалежнага сказа. У беларускай мове мадальнае слова *магчыма* з'яўляецца самым рэкурэнтным эксплікатарам верагоднасці, заснаванай на меркаванні (7,7 % ад усіх паказчыкаў верагоднасці), у англійскіх рэцэнзіях самы частотны маркёр у дадзенай групе – мадальны дзеяслоў *may / might* з інфінітывам (15,6 %). Высокі працэнт ужывальнасці мадальнага дзеяслова *may* тлумачыцца яго шырокім функцыянальна-семантычным патэнцыялам – эксплікаваць магчымасць і адначасова выступаць у якасці паказчыка больш мяккага, ветлівага

дапушчэння ў параўнанні з мадальным дзеясловам *could*. У семантычным плане мадальнае слова *магчыма* часткова адпавядае англійскаму мадальнаму дзеяслову *may / might*. Другое месца па ўжывальнасці сярод маркёраў дадзенага тыпу верагоднасці ў беларускай мове займае мадальнае слова *мабыць* (6,7 %), у англійскай мове – *perhaps* (10,6 %). Лексема *мабыць* маніфестуе большую ступень упэўненасці адрасанта ў праўдзівасці прапазіцыі, чым лексема *perhaps*, што абумоўлена этымалогіяй маркёра *мабыць* – ‘мае быць (павінна быць)’. З гэтага вынікае, што асноўны спосаб рэалізацыі верагоднасці, заснаванай на меркаванні, у беларускіх рэцэнзіях – лексічны, у англійскіх – лексіка-граматычны.

Высокая ўжывальнасць безасабовых канструкцый у беларускіх рэцэнзіях (15 % ад усіх паказчыкаў верагоднасці) тлумачыцца імкненнем адрасанта ўхіліцца ад персанальнай адказнасці за праўдзівасць прапазіцыі. Аналагамі канструкцый *лічыцца, думаецца, падаецца, здаецца* ў англійскіх рэцэнзіях з’яўляюцца дзеясловы *to think, to consider, to suppose, to appear, to believe* ў якасці кампанента канструкцыі *Complex Subject* ‘складаны дзейнік’, аднак іх частотнасць значна меншая, чым беларускіх аналагаў. Колькасная перавага ментальных прэдыкатаў *to think, to suppose, to believe, to doubt* з асабовым займеннікам *I* над беларускім адпаведнікам *мяркую* абумоўлена тэндэнцыяй англамоўных рэцэнзій да экспліцытнай рэпрэзентацыі аўтарскага меркавання. Выкарыстанне ісклюзіўнага суб’екта *we* з прэдыкатамі *to think, to suppose* – характэрная рыса англійскіх часопісных рэцэнзій, што сведчыць аб адказнасці ўсіх камунікантаў за адпаведнасць выказвання рэчаіснасці.

Транспазіцыйныя магчымасці эксплікатараў верагоднасці заключаюцца ў іх функцыянаванні ў якасці паказчыкаў двух мікрапалёў верагоднасці, што тлумачыцца шырокім семантычным патэнцыялам адзінак. 4 англійскія маркёры (*to believe, to be believed to + Inf., evidently, obviously*) утвараюць пераходную зону паміж мікрапалямі верагоднасці, заснаванай на веры і меркаванні. Беларускія маркёры характарызуюцца больш разнастайнымі транспазіцыйнымі магчымасцямі: мадальныя словы *вядома, канечне* – паказчыкі мікраполя верагоднасці, заснаванай на веданні і веры, эксплікатары *мала верыцца, відавочна* – паказчыкі мікраполя верагоднасці, заснаванай на веры і меркаванні.

У семантычным плане беларускія і англійскія эксплікатары верагоднасці маюць наступныя рысы падабенства: маркёры верагоднасці, заснаванай на веданні, змяшчаюць сему акцэнтацыі фактуальнага статусу дыктумнай часткі выказвання; маркёры верагоднасці, заснаванай на веры, маюць сему адсутнасці сумненняў, цвёрдай упэўненасці адрасанта ў праўдзівасці прапазіцыі; маркёры верагоднасці, заснаванай на меркаванні, змяшчаюць сему наяўнасці сумненняў, няўпэўненасці, дапушчэння.

Маркёры верагоднасці, заснаванай на веданні, у дзвюх мовах выконваюць прагматычную функцыю эксплікацыі згоды адрасанта з якім-небудзь фактам, суджэннем, што адначасова ўзмацняе праўдзівасць прапазіцыі і зніжае долю аўтарскай адказнасці за вылучэнне дадзенай ідэі.

Маркёры верагоднасці, заснаванай на веры, у дзвюх мовах ажыццяўляюць наступныя прагматычныя функцыі: эксплікацыя індывідуалізму адрасанта, самастойнасці яго суджэнняў; безальтэрнатыўнасць, адсутнасць магчымасці нязгоды адрасата з пунктам гледжання адрасанта; зніжэнне персанальнай адказнасці рэцэнзента за адпаведнасць зместу выказвання рэчаіснасці; экспліцытнае навязванне пункту гледжання рэцэнзента.

Маркёры верагоднасці, заснаванай на меркаванні, у дзвюх мовах увасабляюць наступныя прагматычныя функцыі: эксплікацыя залежнасці пункту гледжання адрасанта ад грамадства, што сведчыць аб няўпэўненасці адрасанта ў сабе; маніфестацыя ліберальнай пазіцыі аўтара, якая праяўляецца ў магчымасці нязгоды адрасата з пунктам гледжання адрасанта; ухіленне адрасанта ад персанальнай адказнасці за праўдзівасць прапазіцыі.

Падабенства паміж беларускімі і англійскімі рэцэнзіямі праяўляецца ў агульнай прагматычнай функцыі – даць свабоду адрасату мець уласны пункт гледжання аб прадмеце маўлення, што і з’яўляецца своеасаблівым імпульсам для больш цеснага азнаямлення адрасата з рэцэнзуемым творам і сведчыць, у сваю чаргу, аб ярка выражанай рэкламнай функцыі часопіснай рэцэнзіі. Дадзеная функцыя рэпрэзентуецца ідэнтычнымі маркёрамі верагоднасці, заснаванай на меркаванні, якія займаюць першае месца па рэкурэнтнасці ў беларускіх і англійскіх рэцэнзіях – 55,5 % і 58,9 % ад усіх паказчыкаў верагоднасці адпаведна.

Праведзены супастаўляльны аналіз дазволіў выявіць шэраг значных лінгваспецыфічных адрозненняў у наменклатуры сродкаў рэалізацыі верагоднасці і ступені іх ужывальнасці ў часопісных рэцэнзіях на беларускай і англійскай мовах. *Першае* адрозненне заключаецца ў агульнай долі маркёраў верагоднасці, заснаванай на веданні і веры: у беларускай мове маркёры ведання займаюць другое месца па ўжывальнасці (29,9 %), маркёры веры – трэцяе месца (14,6 %); у англійскай мове другое месца па ўжывальнасці займаюць маркёры веры (21,9 %), трэцяе месца – маркёры ведання (19,2 %). Дадзенае адрозненне абумоўлена лінгвакультурнай спецыфікай жанру рэцэнзіі: маркёры верагоднасці, заснаванай на веры, эксплікуюць безальтэрнатыўны пункт гледжання адрасанта, што часта ўзмацняецца асабістым займеннікам *я* і з’яўляецца адметнай рысай беларускіх рэцэнзій. У англійскіх рэцэнзіях маркёры веры займаюць другое месца, аднак за кошт выкарыстання інклюзіўнага суб’екта *we* адрасант зніжае персанальную адказнасць за праўдзівасць прапазіцыі. *Другое* адрозненне заключаецца ў большай колькасці сродкаў рэпрэзентацыі верагоднасці ў англамоўных тэкстах (48 англійскіх і 37 беларускіх). І, нарэшце, *трэцяе* адрозненне тычыцца асноўнага спосабу маніфестацыі верагоднасці: у беларускай мове – лексічны (мадальныя словы), у англійскай мове – лексіка-грамматычны (мадальныя словы, мадальныя дзеясловы ў эпістэмічным значэнні).

Беларускія і англійскія маркёры верагоднасці – значны сродак рэалізацыі асноўных інварыянтных функцый рэцэнзіі як жанру публіцыстычнага дыскурсу: інфарматыўная, аргументатыўна-аналітычная, ацэначная і функ-

цыя ўздзеяння. Англійскія рэцэнзіі характарызуюцца большай колькасцю маркёраў верагоднасці ў параўнанні з беларускімі (48 і 37 адпаведна), што сведчыць аб тэндэнцыі англамоўных рэцэнзентаў маніфеставаць верагоднасць выказвання экспліцытна.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Бондарко, А. В.* Теория функциональной грамматики : Темпоральность. Модальность / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1990. – 264 с.
2. *Зинова, Е. А.* Методика обучения студентов-журналистов рецензии как жанру современной медиасферы / Е. А. Зинова // Вестн. МПГУ. Сер. 8. Методика преподавания. – 2012. – № 4. – С. 20–34.

The article is concerned with the comparative analysis of linguistic peculiarities of means of realization of the category of credibility in the Belarusian and English languages. Common and specific semantic-pragmatic features of realization of credibility in newspaper reviews have been revealed.

М. П. Станкевич, Т. В. Латышева (*Минск, Лінгвогуманітарны колледж*)

ОСОБЕННОСТИ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ, СОДЕРЖАЩИХ ЛЕКСИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ ТЕМАТИКИ «ПИТАНИЕ»

Данная работа посвящена сравнительному анализу фразеологических оборотов, связанных с темой питания, в русском, белорусском и английском языках. Целью исследования являлся анализ соответствия темы «Питания» во фразеологических оборотах пищевым традициям народа в каждом из трех выбранных языков, а также анализ лексических возможностей выражения мыслей с помощью перевода фразеологических оборотов или поиска эквивалентов в других языках.

Было выявлено, что в русском языке, как и в белорусском, самыми часто встречаемыми оказались слова, обозначающие широко распространенные продукты питания, а для английского языка характерно большее разнообразие в употреблении таковых языковых единиц. В каждом из сопоставляемых языков можно выделить общие и несовпадающие фразеологизмы, но в белорусском и русском языках существует гораздо больше полных эквивалентов.

Фразеологизмы в любом языке представляют собой богатый источник лингвострановедческих знаний об истории, культуре, традициях, обычаях и быте народа. Они широко употребляются не только в устной речи, но и в художественных произведениях, в средствах массовой информации, придавая речи особую выразительность, эмоциональность и экспрессивную насыщенность. Знание фразеологии является одним из показателей культуры речи. Еще до появления устной и письменной речи одним из самых важных компонентов человеческой жизни была еда, которая давала нашим предкам тепло, силы и энергию. Каждый народ через века пронес свои пищевые привычки, и по этой причине названия некоторых блюд и способов приготовления, отдельных продуктов прочно вошли в устойчивые выражения.